

Zespół Bałkański

Państwa Europy Południowo-Wschodniej: podsumowanie 2022 roku

Tak jak pozostałe państwa europejskie, w minionym roku także państwa Europy Południowo-Wschodniej borykały się z wyzwaniami towarzyszącymi odbudowie popandemicznej gospodarki, wysoką inflacją oraz rosnącymi cenami surowców energetycznych. Problemy te pogłębiła agresja rosyjska na Ukrainę, która w sytuacji istniejących w regionie „zamrożonych” konfliktów wewnętrznych i sporów międzynarodowych wywołała szereg dyskusji na temat rzeczywistej stabilności regionu. Charakterystycznym elementem bałkańskiej polityki były przeciągające się – nierzadko też głęboko dysfunkcjonalne – wewnętrzne spory polityczne. W regionie miały miejsce wybory parlamentarne, a ich wyniki prowadziły czasem do faktycznej stagnacji politycznej.

Albania

W mijającym roku za najważniejsze wydarzenie z punktu widzenia Albanii niewątpliwie należy uznać rozpoczęcie w lipcu negocjacji akcesyjnych z Unią Europejską. W polityce wewnętrznej Albanii rok 2022 okazał się być czasem dalszego zaostrzenia się konfliktu pomiędzy partiami opozycyjnymi a rządem, krytykowanym za działania niedemokratyczne oraz antyeuropejskie. Na czele głównej partii opozycyjnej (Demokratycznej Partii Albanii) stanął ponownie Sali Berisha, były premier oraz prezydent, który wraz z byłym już prezydentem i obecnym liderem Partii Wolności (wcześniej: Socjalistyczny Ruch na rzecz Integracji) konsekwentnie organizuje antyrządowe protesty. Tuż przed upływem jego pierwszej kadencji parlamentarzyści partii rządzącej wszczęli przeciwko niemu procedurę impeachmentu, ale ostatecznie Sąd Konstytucyjny uchylił sformułowane oskarżenie wobec głowy państwa. Na nowego prezydenta Albanii parlament wybrał Bajrama Begaja, byłego głównego dowódcę albańskich sił zbrojnych.

Kosowo

Miniony rok był drugim rokiem rządów premiera Albina Kurtiego i Ruchu „Samostanowienie!” (*Lëvizja VETËVENDOSJE*), partii, która w 2021 r. odniosła historyczny sukces wyborczy pod hasłem reformy państwa (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 339](#)). W 2022 r. rząd premiera Kurtiego – wspierany politycznie przez prezydenta Kosowa Vjosę Osmani – podjął szereg działań w obszarze polityki społecznej, dążąc w ten sposób do minimalizacji negatywnych następstw rosnących cen energii i wysokiej inflacji, pogłębiających problemy społeczno-ekonomiczne Kosowa. Podjęte w tym celu działania objęły m.in. subsydiowanie cen energii elektrycznej, zwiększenie świadczeń wypłacanych w ramach pomocy społecznej, podwyższenie emerytur oraz podniesienie płacy minimalnej (do wysokości 264 euro brutto).

Premier Kurti niezmiennie prezentował asertywne stanowisko wobec władz w Belgradzie. W styczniu władze Kosowa nie zgodziły się bowiem na przeprowadzenie głosowania w referendum konstytucyjnym, zorganizowanym przez władze Serbii, oraz przeprowadzenie w kwietniu głosowania w wyborach prezydenckich i parlamentarnych (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 522](#)). Premier Kurti podejmował także konsekwentnie działania na rzecz ustanowienia (i potwierdzenia) pełnej jurysdykcji Prisztiny na obszarze czterech gmin północnego Kosowa, zamieszkanym w większości przez ludność serbską. Egzemplifikacją powyższych działań stała się decyzja rządu Kosowa o wymianie serbskich tablic rejestracyjnych (z kosowskimi wyróżnikami), używanych przez Serbów w północnym Kosowie (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 673](#)). Narastający kryzys wokół północnego Kosowa doprowadził do wzrostu napięcia w relacjach między Serbią i Kosowem oraz odpowiedzi władz w Belgradzie w postaci kolektywnego opuszczenia instytucji kosowskich w północnym Kosowie przez przedstawicieli kosowskich Serbów (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 722](#)) oraz blokad drogowych w północnym Kosowie, zorganizowanych przez ludność serbską (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 743](#)). Trwający obecnie kryzys polityczny wokół północnego Kosowa

komplikuje możliwość – oczekiwanego przez USA i UE – szybkiego rozpoczęcia dialogu na temat porozumienia o pełnej normalizacji relacji między Serbią i Kosowem, którego projekt został przełożony stronom we wrześniu 2022 r.

Serbia

W kwietniu 2022 r. w Serbii odbyły się wybory prezydenckie, wybory parlamentarne oraz częściowe wybory lokalne. Rządząca od 2012 r. Serbska Partia Postępowa (*Srpska napredna stranka*, SNS) odniosła wyraźne zwycięstwo w wyborach parlamentarnych, zaś szef tej partii i urzędujący od 2017 r. prezydent Serbii Aleksandar Vučić został ponownie wybrany na stanowisko głowy państwa. Wyniki głosowania potwierdziły dominację SNS na serbskiej scenie politycznej oraz konsolidację władzy w ręku SNS i jej partnera koalicyjnego – Socjalistycznej Partii Serbii (*Socijalistička partija Srbije*, SPS). Powrót do Zgromadzenia Narodowego przedstawicieli opozycji na czele z Partią Wolności i Sprawiedliwości (*Stranka slobode i pravde*, SSP) oraz Partią Demokratyczną (*Demokratska stranka*, DS) oznaczał częściową deeskalację ostrego konfliktu politycznego. Pojawienie się w 2022 r. Zgromadzeniu Narodowym tzw. demokratycznej opozycji oraz kilku mniejszych ugrupowań, reprezentujących środowiska zielonej lewicy, ugrupowania konserwatywne i monarchistyczne oraz partie prawicowo-nacjonalistyczne jest korzystne dla partii rządzącej, oznacza bowiem formalny pluralizm polityczny, który jednakże nie zagraża faktycznej dominacji SNS na scenie politycznej Serbii (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 576](#)).

Pełnoskalowa agresja Rosji na Ukrainę spowodowała, że dążąca do utrzymania dobrych relacji politycznych i gospodarczych z państwami UE, USA, Rosją i Chinami Serbia znalazła się w skomplikowanym położeniu. Odpowiedzią władz w Belgradzie stała się polityka deklarowanej neutralności, w ramach której Serbia opowiedziała się za poszanowaniem integralności terytorialnej Ukrainy, ale jednocześnie – mimo wezwań ze strony UE i USA – nie przyłączyła się do sankcji, nałożonych na Rosję przez UE (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 549](#)).

Chorwacja

2022 r. był rokiem wyzwań dla premiera Chorwacji Andreja Plenkovicia. Co prawda jego nadrzędny cel – akcesja Chorwacji do strefy euro i strefy Schengen – został osiągnięty, ale sam premier wyszedł z tego zadania osłabiony. Nowoczesny, proeuropejski rząd Plenkovicia okazał się podatny na korupcję i nepotyzm, podobnie jak rządy innych republik postjugosłowiańskich. Wykorzystanie funduszy europejskich stało się przedmiotem sporów wewnętrznych w radzie ministrów. Rywalizacja o dostępne fundusze była tak wielka, że członkowie rządu odnosili się do siebie nawzajem, używając gróźb karalnych. Kilka miesięcy później do opinii publicznej dotarły informacje, że węgiersko-chorwacki holding energetyczny INA handluje nielegalnie gazem, przy czym straty INA wyniosły ponad 130 mln euro. W końcu rosyjskim udziałowcom tzw. Fortenovej Grupy, jednego z najważniejszych przedsiębiorstw branży spożywczej w regionie, udało się wyprowadzić kapitał o wartości kilkuset mln euro, używając metody „na słupa”. Na tych skandalach cieniem kładł się spór pomiędzy premierem Plenkoviciem a prezydentem państwa Zoranem Milanoviciem. Nie tylko przybierał on coraz bardziej osobisty charakter, ale także dotyczył kluczowych zagadnień w polityce obronności i zagranicznej, np. wyposażenia chorwackich sił zbrojnych, stanowiska Chorwacji wobec wojny w Ukrainie, a także polityk wobec Bośni i Hercegowiny.

Słowenia

Słoweńcy zapamiętają rok 2022 jako rok wyborów, niespodzianek i zmian. W wyborach parlamentarnych, które odbyły się w kwietniu, bezprecedensowym zwycięzcą okazał się beniaminek – centrolewicowy Ruch Wolności (*Gibanje Svoboda*) Roberta Goloba. Golob, który wraz ze swoją partią na scenie politycznej pojawił się stosunkowo niedawno, bo w styczniu 2022 r., uzyskał ponad 34-procentowe poparcie, odsuwając tym samym od władzy Janeza Janšę i jego Słoweńską Partię Demokratyczną (*Slovenska Demokratska Stranka*, SDS). Zwycięstwo Goloba oznaczało także, że do parlamentu nie weszły inne partie liberalne, a partie lewicowe straciły połowę poparcia. Kolejną niespodzianką były wybory prezydenckie z października (I tura) i listopada (II tura) 2022 r. Wygrała je Nataša Pirc Musar, która pokonała kandydata rządzącego Ruchu Wolności oraz Socjaldemokratów. Pirc Musar startowała jako kandydatka niezależna, ale jej kampanię wspierało dwóch byłych prezydentów, Milan Kučan i Danilo Türk, a także Partia Piratów. Rok 2022 udowodnił, że pod przywództwem kontrowersyjnego Janeza Janšy

prawica w Słowenii nie zdobędzie więcej niż nieco ponad 30% głosów. Natomiast bez niego może liczyć na 46%, bo tyle właśnie uzyskał Anže Logar, kandydat prawicy w wyborach prezydenckich.

Bośnia i Hercegowina

Bośnia i Hercegowina znalazła się w 2022 r. w centrum zainteresowania międzynarodowego w związku z napiętą sytuacją wewnętrzną oraz międzynarodową. W wymiarze wewnętrznym utrzymywały się podziały polityczne pomiędzy Republiką Serbską a Federacją Bośni i Hercegowiny w sprawie kształtu ustrojowego państwa. Dodatkowo aktywność polityków Republiki Serbskiej, na czele z Miloradem Dodikiem, związana z dążeniami secesjonistycznymi, doprowadziła do nałożenia sankcji na niektórych przedstawicieli RS przez Stany Zjednoczone Ameryki i Wielką Brytanię. Arenę polityczną zdominował także konflikt pomiędzy M. Dodikiem i wysokim przedstawicielem BiH Christianem Schmidtem. Po ataku Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r., w polityce zagranicznej BiH widoczne jest rozdarcie pomiędzy RS, przejawiającą sympatie prorosyjskie, a FBiH, która dąży do zacieśnienia współpracy z Zachodem i opowiada się za sankcjami wobec Rosji. W konsekwencji Zachód zintensyfikował działania dyplomatyczne wobec BiH na forum UE i ONZ. Ze strony Niemiec wizytę złożyli minister obrony i minister spraw zagranicznych RFN, a z Turcji – prezydent. Zabiegi dyplomatyczne miały na celu stabilizację państwa m.in. poprzez przedłużenie mandatu misji EUFOR, a także doprowadzenie do wyborów powszechnych (na poziomie państwowym, entytetskim i na urząd prezydenta RS) w październiku 2022 r. Sytuacja geopolityczna w Europie przyspieszyła także otrzymanie przez BiH statusu kandydata do UE w dniu 15 grudnia 2022 r., co niewątpliwie jest historyczną szansą i będzie wymuszało na nowym rządzie poważne reformy wewnętrzne. Wybory z 2 października 2022 r. przyniosły ograniczone zmiany na scenie politycznej, które nie zagrażają jednak dominacji etnopolitycznego dyskursu, który przykrywa zawłaszczenie państwa przez największe partie polityczne, reprezentujące trzy narody konstytutywne. W obszarze społeczno-ekonomicznym wyzwaniem dla nowego rządu będzie powstrzymanie masowej emigracji z BiH.

Czarnogóra

Rok 2022 w Czarnogórze upłynął pod znakiem kryzysu polityczno-instytucjonalnego. W lutym 2022 r. obalony został, wybrany dwa lata wcześniej, rząd Здравко Krivokapicia, a z kolei w sierpniu 2022 r. parlament Czarnogóry przegłosował wotum nieufności wobec utworzonego w kwietniu rządu premiera Dritana Abazovicia, lidera Zjednoczonej Akcji Reform (*Ujedinjena reformska akcija*, URA), po podpisaniu przez niego Porozumienia zasadniczego z Serbską Cerkwią Prawosławną (SCP). Do końca roku nie udało się utworzyć trzeciego rządu ze względu na brak dialogu między partiami politycznymi oraz wypracowania konsensusu w kluczowych aspektach politycznych, takich jak: funkcjonowanie Trybunału Konstytucyjnego, działającego w niepełnym składzie, oraz spór wokół Ustawy o prezydencie, ograniczającej konstytucyjne uprawnienia prezydenta, dotyczące m.in. wyboru kandydata na urząd premiera. Od dwóch lat władzę sukcesywnie traci Demokratyczna Partia Socjalistów (*Demokratska partija socijalista*, DPS), której liderem jest prezydent Milo Đukanović (utrata władzy w parlamencie w 2020 r. oraz w samorządzie po wyborach lokalnych z października 2022 r.) M. Đukanović sprzeciwił się także inicjatywom rządowym, takim jak: podpisanie umowy z SCP, a także przystąpienie Czarnogóry do inicjatywy Otwarte Bałkany, która postrzegana jest jako próba narzucenia współpracy regionalnej przez obecny rząd w Serbii. Wydarzenia te potęgują napięcia polityczne oraz podtrzymują polaryzację społeczeństwa czarnogórskiego (np. protesty ruchu *Ima nas* (Jesteśmy liczni)) i elit politycznych pomiędzy zwolennikami bliskiej współpracy z Serbią i utrzymującymi dobre relacje z Rosją a tymi, którzy popierają ochronę tożsamości czarnogórskiej i współpracę z Zachodem. Podziały, brak reform i niezgoda polityczna doprowadziły do impasu w procesie akcesji Czarnogóry do UE.

Bułgaria

Najbardziej charakterystycznym aspektem bułgarskiej sceny politycznej w 2022 r. jest polityczny klincz, który trwa od czasu społecznych protestów przeciwko trzeciemu rządowi Bojko Borisowa. W lipcu 2022 r. upadł koalicyjny rząd Kirila Petkowa, który próbował wprowadzić zmiany zgodne ze społecznymi oczekiwaniami. Od sierpnia, za sprawą powołania rządu technicznego premiera Gyłyba Donewa, de facto władzę w państwie sprawuje prezydent Rumen Radew. Na korzyść prezydenta przemawia również fakt, że nowy parlament, który

ukonstytuował się po październikowych wyborach, nie jest w stanie wybrać nowego rządu. Niestabilność polityczna miała wpływ na niepowodzenie bułgarskich dążeń do członkostwa w strefie Schengen oraz strefie euro, a także w OECD. Rządowi Petkowa natomiast, za sprawą tzw. francuskiej propozycji, udało się znieść weto dla rozpoczęcia procesu negocjacji członkowskich Macedonii Północnej z Unią Europejską. Wśród istotnych problemów wewnętrznych pozostają problem nielegalnej migracji, głęboki podział polityczny i społeczny w kwestii wojny w Ukrainie oraz kwestie dotyczące rosyjskich wpływów w bułgarskiej energetyce za sprawą rafinerii w Burgas oraz elektrowni atomowej Kozłoduj.

Macedonia Północna

Najistotniejszym wydarzeniem 2022 r. w Macedonii Północnej było zniesienie bułgarskiego weta oraz oficjalne rozpoczęcie negocjacji akcesyjnych z Unią Europejską. Francuska propozycja, która umożliwiła kompromis, stała się nową linią podziałów w macedońskim społeczeństwie. Zawarte we francuskiej propozycji postanowienia zostały wykorzystane przez liderów opozycyjnej VMRO-DPMNE – Christiana Mickoskiego oraz Lewicy – Dimitara Apasiewa jako powód do społecznej mobilizacji i protestów przeciwko rządowi Dimitara Kowaczewskiego oraz oskarżeniom o rzekomą bułgaryzację. Francuska propozycja umożliwiła rozpoczęcie procesu negocjacyjnego, aczkolwiek zobowiązała macedońskie władze do wprowadzenia poprawki do konstytucji, rozszerzającej listę mniejszości narodowych m.in. o Bułgarów. Na chwilę obecną rząd Kowaczewskiego nie dysponuje jednak niezbędną liczbą głosów w macedońskim parlamencie, a bez tej zmiany nie można zwołać pierwszej rundy negocjacji. Jednocześnie Komisja Europejska rozpoczęła proces screeningu macedońskiego ustawodawstwa, którego zakończenie planowane jest na rok 2023. W cieniu perspektywy członkostwa pozostało uznanie autokefaliczności Macedońskiej Cerkwi Prawosławnej, w której główną rolę odegrała Serbska Cerkiew Prawosławna, z którą od dziesięcioleci toczono ostre spory o zwierzchnictwo.

Wnioski

Rok 2022 okazał się dla państw Europy Południowo-Wschodniej dynamiczny pod względem polityki wewnętrznej. Wybory, które odbyły się w BiH, przyniosły zmiany niewielkie, ale otwierające okienko możliwości dla oczekujących w długiej kolejce reform. Słoweńscy wyborcy dokonali największej wolty. Etatystyczno-konserwatywny rząd Janeza Janšy został zastąpiony centrolewicową koalicją pod przywództwem Roberta Goloba. W tym czasie Aleksander Vučić umocnił swoją pozycję w Serbii, „zawłaszczając” jeszcze bardziej to państwo. Obecnie to Słowenia znajduje się najbliżej przeprowadzenia reform związanych z zieloną transformacją i energetyczną rewolucją, wywołaną przez rosyjską agresję przeciwko Ukrainie. Przed reformami znajduje się rząd chorwacki Andreja Plenkowicia, który wprowadził Chorwację do strefy euro i strefy Schengen. W tyle pozostaje Bułgaria, która zmagą się z poważnym kryzysem rządowym, a także istotnym spadkiem zaufania do elit politycznych. Państwa Bałkanów Zachodnich w dalszym ciągu mierzą się z wyzwaniem dotyczącym samej istoty państwowości. Nie dotyczy to jedynie Albanii, gdzie i tak konflikt polityczny utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie.

Imperialna polityka Federacji Rosyjskiej nie znalazła na razie odzwierciedlenia w Europie Południowo-Wschodniej. Władzom rosyjskim nie udało się eskalować konfliktów w Kosowie czy w Bośni i Hercegowinie, choć sytuacja na granicy kosowsko-serbskiej w momencie pisania tego opracowania pozostaje napięta. Starająca się zachować neutralność Serbia zostaje zmuszona przez Unię Europejską do dokonania strategicznego wyboru. Pozostałe państwa regionu zdecydowanie potępiły rosyjską agresję przeciwko Ukrainie.